

LJUBLJANA V SLOVENSKI POVESTI IN DRAMI

VERA NOVAK-DOSTALOVA

I.

Poleg pisateljev, imenovanih v Kroniki 1935, so postavili dejanje svojih povesti v Ljubljano še nekateri drugi pisatelji.

Janez Mencinger je pričel prvo poglavje svoje povesti »Vetrogončič« (1860) v Ljubljani. Navezal ga je na slovensko predstavo v gledališču, poudarjajoč pomen tega dogodka za slovensko kulturno življenje. Sicer pa ni dolgo vodil svojih junakov po Ljubljani, samo pri Slonu se sestaneta Medija in Vetrogončič; ostalo dejanje se vrši na kmetih.

V svojem filozofskem romanu »Abaddon« (1893) je Mencinger tudi pritegnil prestolnico Slovenije. Ko plavata junak Samorad Veselin in Plahtalič v bodočnosti nad slovensko zemljo, dospeta tudi nad kraj nekdanje Ljubljane, ki je pa ni več. Plahtalič pravi: »Ljubljana ni več rabila za mesto in je razpadla«. Na mestu nekdanjega barja je umetno jezero, ki ga zapirajo umetni jezovi in zavornice tam, kjer je bila Ljubljana nekdanj najlepša. Samorad Veselin govori: »Ko sem prvič videl Ljubljano, kako mi je ugajala nje lepa in slikovita, mnogovrstna okolica! Videl sem veliko mest,

vendar Ljubljane ne pozabim nikjer in nikdar!« Toda Ljubljane ni več, na hribu so le razvaline. Samorad obuja spomine: »Ko sem gledal ta grad, sem mu želel, da se nekoč razvedri in razširi, da se na prostornem temenu sijajno dvignejo kraljevske palače, vredne prekrasne dežele okoli in okoli in da bi se tam po zlatih dvoranih šetal vzbujeni kralj Matjaž, ko premaga vse sovražnike pri sedmerovrščni smreki tam na Sorškem polju...« Toda pridrveli so barbari, iztrebili Slovence, napravili jezove in izboljšujejo zemljo. — Poleg Tavčarjeve 4000 je to drugi primer Ljubljane v utopiji.

V »Moji hoji na Triglav« (1897) je Mencinger v Mlekojedovi zgodbi omenil tudi Ljubljano v klasičnem opisu poti iz Bohinja v šole. Prikazal nam je sprejem kmečkih dečkov v staro ljubljansko gimnazijo, kjer jih vpisuje Valentin Vodnik.

Valentin Zarnik je svojo novelo »Ura bije, človeka pa ni« (1862) sicer lokaliziral na ljubljanskem barju, toda pričinja jo z opisom vožnje iz Ljubljane in s pripovedovanjem o njej.

Franjo Maselj-Podlimbarski je poleg svoje »Potesne povesti« postavil v Ljubljano tudi dejanje povesti »Gorski potoki« (1895). Zajel je njeno ogrodje iz svojega bednega življenja v Ljubljani. Dejanje se vrši zlasti v nekdanji Kravji dolini in v šentpetrskem okraju. Tu se razvije življenje malomeščanskih in beraških tipov. Izmed ostalih delov mesta omenja še Grad in Sv. Krištofa. Izrazite oznake mesta pa nima.

Našim cenjenim naročnikom!

Z današnjo 1. številko »Kronike slovenskih mest« začnemo IV. letnik naše revije. Uredništvo in založnica sta se potrudila s čim boljšo vsebino in čim lepšo opremo. Zato lahko dokazljivo trdimo, da je »Kronika slovenskih mest« najcenejša revija v naši državi.

Kakor vsaka revija, pa je tudi »Kronika« odvisna od svojih naročnikov. Uredništvo in založnica sta storila vse, zdaj naj tudi naročnik kaj stori. Saj stori to zase, zakaj, čim več bo točno plačujočih naročnikov, tem lepša, bogatejša bo lahko »Kronika«.

Vsakemu zvezku bo priložena položnica, s katero naj cenjeni naročnik poravnava naročnino. Če ne za vse leto ali za pol leta, pa vsaj za četrt leta.

Odpovedi sredi leta ne moremo sprejeti. »Kronika« se lahko odpove samo vsako leto in to pisмено najkasneje do 1. decembra tek. leta. Usne odpovedi inkasantu niso veljavne.

Na drugi strani današnje številke je vabilo za naročilo plačnic. Naj ne bo nikogar med našimi naročniki, ki bi ne imel »Kronike« vezane v originalne plačnice. Prispevek za vezavo in plačnice se lahko plača v dveji ali treh obrokih. Naročilnica je priložena.

Vse cenjene naročnike prosimo, da pokažejo »Kroniko slovenskih mest« svojim znancem in prijateljem ter jih skušajo pridobiti za naročnike. Hvaležni jim bomo!

Uprava »Kronike slovenskih mest«

POMLAD V MARTULJKU

FOTO CVETO ŠVIGELJ

Planinska matica

izda za svoje naročnike štiri knjige na leto, ki v originalu ali prevodu, romanu ali potopisu obravnavajo naš planinski svet. Doslej so izšle tri knjige prvega letnika, četrta pa izide meseca julija za zaključek prvega letnika. Knjige so tiskane na najboljšem papirju, krasno opremljene in bogato ilustrirane. Iz tekočega letnika imajo tele naslove:

1. Dr. G. Renker: Pet mož gradi pot
Roman iz Julijskih Alp

2. Dr. Klement Jug: Zbrani spisi
Posebno študijo o dr. Jugu je uvodoma napisal dr. Vlad. Bartol. To je najodličnejša slovenska alpinska knjiga dr. Juga, ki se je ponesrečil v Triglavski severni steni

3. E. Rambert: Svizec z ovratnico
Prekrasno delo francoskega pisatelja o svizcu, ki je visoko v planinah skušal dognati skrivnost svojega rodu — zimsko spanje

4. Razni avtorji: V bočbi z goro
Zbirka gorskih doživljajev mednarodn. alpinistov

Knjige Planinske matice so ponos slehernega prijatelja prirode. Čim večja bo družina Planinske matice, tem zadovoljnejši bodo njeni člani. Zato ne odlašajte z naročilom. Vzemite današnji številki Kronike priloženo naročilnico, s katero lahko naročite tudi platnice za Kroniko ter jo odpošljite z naročilom za Planinsko matico. Cene so naslednje:

za 4 knjige, vezane v celo platno Din 20.— mesečno

za 4 knjige, vezane v polusnje Din 25.— mesečno

Založba »Planinska matica«, Ljubljana
Učiteljska tiskarna

Dejanje *Ivan Lahovega* dvodelnega romana »Brambovci« (1910—11) je postavljeno deloma v Ljubljano ob času francoske zasedbe. Med drugim prikazuje predpustno življenje v Ljubljani, maškerado, dalje prihod brambovcev, gostilniške družbe v razgovoru o vojnih novicah, obrambo mesta pred Francozi in njihov prihod v mesto. Kulturna reminiscenca je Vodnikov nastop na svatbi; njegove verze je na mnogih mestih vpletel v delo. Lahovo slikanje francoske dobe dopolnjuje Govekarjevo v »Svitanju«.

Ivan Tavčar je svojo novelico »*Soror Pia*« postavil v ljubljanski uršulinski samostan. Poleg oznake samostanskega življenja je zapisal pisatelj tudi marsikako značilnost o ljubljanskem meščanstvu.

Ivan Pregelj je v isti samostan postavil dejanje svoje povesti »*Dom gospe matere Serafine*«, kjer je poglobil podobo samostanskega življenja v vseh njegovih podrobnostih.

Dijaško življenje v Ljubljani v osemdesetih letih 19. stoletja je prikazal v vzgojni povesti v pismih *Jože Debevec*. Njegovi »*Vzori in boji*« vsebujejo mnogo podatkov o kulturnem življenju takratne Ljubljane.

Nekako podobno je *Jakob Alešovec* skušal označiti ljubljanske kulturne in družabne razmere v svojih »*Ljubljanskih slikah*«. Njegova dijaška povest »*Kako sem se jaz likal*« je dobra slika položaja slovenskega dijaka v ljubljanski nemški gimnaziji in družbi.

Vsa se dogaja v Ljubljani povest *Petra Bohinca* »*Najmlajši mojster*« (pod psevdonimom Velimir v Domu in Svetu 1896). Ta povest iz leta 1608. kaže ostanke protestantizma v Ljubljani, družbene razmere v čevljarski zadrugi, življenje v gostilnah in starem mestu (Tranča, Stari trg, Čevljarski most); pisatelj je vpletel mnogo zgodovinskih podrobnosti, da bi podal natančno podobo življenja v preteklosti; na pr. omenja sramotilno klopico, kletko na rotovških stopnicah, kaznovalno pripravo »potapljavko« za peke ob Ljubljani itd.

Ivan Lah (psevd. J. E. Rubin) je napisal v Domu in Svetu 1904 »*Spomine na ljubljansko barje*«.

Lea Faturjeva je lokalizirala v Ljubljani svojo novelo »*Črtomir in Bogomila*« (Dom in Svet 1912).

Ivan Zorec omenja Ljubljano v »*Belih menihih*«. V prvi knjigi (Ustanovitev samostana) kaže menihe, ki so se ustavili v Ljubljani na poti v Stično, opisuje tekmo čolnov na Ljubljani (XV. pogl.) in Urha Ljubljanskega.

V tretji knjigi (Samostan ob kmečkih uporih) se XXIX. in XXX. poglavje dogajata v Ljubljani. V prvem slika Boštjanov in Janezov prihod v mesto, prizor na Starem trgu, ko peljejo Juda v kletki, v drugem pa slovesno mašo v stolnici, kjer poje Gallus, nadalje Janezov pretep v krčmi na Starem trgu.

Iz svetovne vojne je zajel *Fran Govekar* novelo »*Film*« (Ljubljanski Zvon 1916).

Fran S. Finžgar je lokaliziral (poleg manjših spisov, n. pr. začetek povesti »*Sama*«) v Ljubljani dijaško povest »*Študent naj bo*«, ki je tudi donesek h kulturni sliki predvojne Ljubljane.

Fran Albrecht je v »*Zadnji pravdi*« prikazal zadnje dneve Frana Levstika v Ljubljani: na domu, v cerkvi, na beganju po ljubljanskem polju.

Kako so mnogi pisatelji v manjših delih omenjali Ljubljano, kaže n. pr. Matija Malešič (Dom in Svet 1927, 101).

II.

Mnogo manj kot v pripovedništvu in pesništvu so lokalizirali slovenski dramatik svoj dela v Ljubljani.

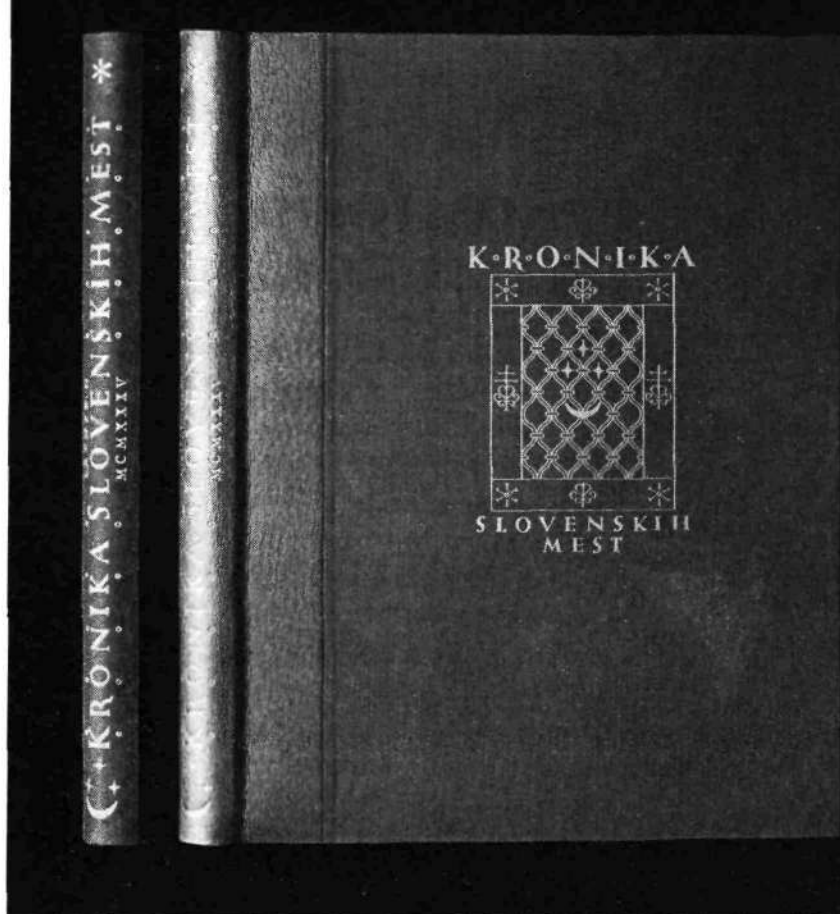
V čitalniški dobi je petindvajsetletni filozof *Josip Ogrinec* napisal prvo pomembnejšo slovensko veselo-

igro »V Ljubljano jo dajmo« (1869). Prvo in tretje dejanje se vršita v manjšem kranjskem mestu, drugo pa v Ljubljani sami. Gašper Srebrin, vinski trgovec, se odloči na ženino prigovarjanje, da bo dal hčer Marico v Ljubljano, kjer se bo učila kuhanja. Mati na tihem upa, da bo hči dobila v Ljubljani imenitnega ženina, kakor ga je dobila Kocijanova. Oče je mnenja, da je za ženske samo šivanka, kuhalnica in gospodinjstvo, ne pa knjiga. Ker je Marici pisala sestra, ki je omožena v Ljubljani, naj vsa družina vstopi v čitalnico, preprosi očeta, da to stori. Oče se huduje, hči pa slavi pomen čitalnice: »Kdor v Ljubljani dandanes ni pri čitalnici, ni nič...« Šegavi hlapec poje pesmi o Ljubljani, Marici opisuje »fletne študente« in »sokolovce«; »Fantje iz Ljubljane, — ki imajo hlače preklane, — iz popirja klobuk; — pa veter potegne, — pa podje: smuk, smuk.« — V Ljubljani se Marica seznani z dr. Mirkom Snojem in vzljubita se. Drugo dejanje kaže Maričino ljubezensko razpoloženje, očetov in materin prihod v Ljubljano, ker sta izvedela za hčerino ljubezen. Oče jo pregovarja, naj se poroči z bogatim ljubljanskim meščanom Vrednjakom, hčerko pa vzame s seboj domov. Ko pričakuje oče snubca Vrednjaka, pa pride snubit doktor. Oče v zmoti pritrdi in spozna ženina šele pri sestavljanju pisma. Toda radi sramote se boji upirati poroki.

Priložnostnega značaja je nastanek »vesele igre v enem dejanji«, ki sta jo pisala *Janko Kersnik* in *Josip Jurčič* z naslovom »Berite Novice«. Igro so igrali 18. novembra 1878. ob proslavi sedemdesetletnice dr. Janeza Bleiweisa. Pisatelja sta dejanje lokalizirala v letu 1864. v Ljubljani. V predgovoru knjižne izdaje (1879) pravita, da je igra »iz zdanjega socialno-narodnega življenja zajeta«. To je slika čitalniške dobe v Ljubljani, kjer mladi koncipient dr. Dragič slovenski uraduje, govori o Prešernu, Bleiweisovih Novicah in o čitalnici ter pride v spor z uradnim nemčurjem Kratkim. Odredba o slovenskem uradovanju prinese preobrat, ki prisili nemčurje, da se uče slovenščine in vstopijo v čitalnico. Delce je proslava Bleiweisovih časnikarskih zaslug, pa tudi izraz slovenskih narodnostnih bojov v šestdesetih letih ter prispevek h kulturni zgodovini Ljubljane.

Za stoletnico vprizoritve Linhartove županove Micke je napisal dr. *Jože Vošnjak* dvodelno igro »Pred sto leti« (1889); za tisk je priredil delo skupno z Linhartovo igro Anonimus — Fran Govekar, 1905. Deli se na predigro, ki se vrši 28. decembra 1789 v Zoisovi palači v Ljubljani pred premiero županove Micke, in v poigro, ki se vrši istega dne v Zoisovi hiši po premieri. Vošnjak je prikazal družbo prepovediteljev: Zoisa, Vodnika, Linharta in Makovca, ki razpravljajo o slovenski poeziji in dramatiki, podan pa je tudi majhen ljubezenski zapletljaj med Zoisovim nečakom in nečakinjo. V poigri sta Zoisi in Vodnik vsa navdušena radi uspeha prve slovenske drame ter proslavljata bodočnost slovenske kulture. Ob koncu pa Zoisi »uprizori« zaroko svojih nečakinj.

Vošnjak je po vsej priliki v Ljubljani lokaliziral prvo, četrto in peto dejanje svoje drame »Doktor Dragan«, ki prikazuje usodo dr. Lovra Tomana v letih 1867—1869. K četrtemu dejanju je Vošnjak napisal lokalizacijo: »Mestni trg. Zadaž mestna hiša z arkadami in stopnicami pred njo s stolpom. Od obeh

Izvirne platnice za »Kroniko slovenskih mest«

Najbrž ste
pozabili:

Za Kroniko — izvirne platnice

Malo je dandanes bralcev, ki bi ne bili obenem tudi ljubitelji lepe knjige. Še manj pa naj bi bilo tistih, ki bi si za Kroniko ne preskrbeli lepih, originalnih platnic!

Platnice za Kroniko so poceni!

Cena za platno stane Din 30.—. Polusnje pa stane Din 40.—. To so cene za platnice, ako Vam jih pošljemo, da sami daste vezati Kroniko. — Če pa pošljete Kroniko nam, da jo pri nas tudi vežemo, tedaj doplačate za vezavo še Din 15.—.

Vzemite torej naročilno karto, ki je priložena današnji številki

ter takoj naročite izvirne platnice za Kroniko. Saj je ta naša revija trajne vrednosti in po svoji opremi in vsebini zasluži, da ji kupite primerno in trpežno obleko

Benko Josip

tovarna mesnih izdelkov

Ljugoslovanska proizvodnja baconov-eksportne živine, telef, svinj in mesa v Murski Soboti – podjetje proizvaja vse vrste mesnih izdelkov in je glede obsega in konstrukcije eno najznamenitejših svoje stroke. – Priporoča šunke à la Praha in razne specialne mesne rolade. Cene so zmerne in konkurenčne. Poseduje še prodajalni v Mariboru in Gornji Radgoni

strani drže ulice na trg.« To nedvomno kaže na Ljubljano, kjer hči profesorja Braniča, ki je v Draganu zbudil pesniško zavest, gori za pesnika njej posvečenega sonetnega venca. Dragan dobi kot narodni poslanec koncesijo za gradnjo železnice, jo proda, zamami ga tudi poljska aristokratinja, toda po velikih uspehih se narod odvrne od njega in Dragan umre v Braničevem stanovanju.

Že v naslovu je lokaliziran »Ljubljanski dirindaj«, ki ga je spisal dr. L. Lenard (Gorica 1913). Te »dramatične slike iz glavnega in stolnega mesta Slovenije« so zmes nesmislov, ki ponazarjajo domislico: »Ljubljana naša bela, ti si pobeljen grob, na zunaj prav vesela, pa polna si gnilob!« Delo je seveda brez vsake literarne vrednosti.

Dr. Alojz Kraigher je postavil dejanje drugega dela svoje »Umetnikove trilogije«, posvečeno spominu Ivana Cankarja, na Rožniku. Ta del, imenovan »Umetnik v domovini«, se dogaja v letu 1918. Prikazuje Janeza Umetnika v družbi Helene in licejk ter rešuje problem Cankarja človeka.

Dejanje »Lepe Vide« Ivana Cankarja se vrši v ljubljanski cukrarni, domu slovenske Moderne. To je pesem hrepenenja tiste literarne generacije, ki je v Ljubljani utirala novo pot našega pesništva.

V Ljubljani se v glavnem dogaja »dramska pesnitev v petih slikah« Ivana Robide »Rože ob poti«. To je libreto s snovjo iz leta 1450., ki prikazuje Lucijo, ljubljansko meščansko dekle, zapeljano po modruškem grofu. V samomorilnem namenu skoči z otrokom v Ljubljano, a jo rešijo in obsodijo, toda pred usmrčitvijo je bila na romantičen način rešena in sprejeta v samostan. Tretja slika se dogaja na Starem trgu, četrta v ječi v Tranči, peta na Friškovcu.

Poleg Cankarjeve Vide je najbolj resno dramatsko delo, lokalizirano v Ljubljani, Ivana Preglja igra v petih dejanjih »Salve virgo Catharina ali Ljubljanski študentje«. Dejanje je postavljeno v leti 1682. in 1683. To delo snovno najbolj polno podaja ljubljansko zgodovinsko okolje, zlasti življenje jezuitskih študentov, njih pretepe in serenade — »razposajene ljubljanske krvi in šolarske objestnosti«. Humanistično in zgodovinsko občutje veje iz vsega dela, v revijalni objavi tudi iz uvodnih opomb, tako da je igra bolj nasičena podoba Ljubljane ob koncu 17. stoletja, kakor prava drama. Četrto dejanje se vrši na Dunaju. Snov in okolje te drame slika Pregelj tudi v študentski povesti »Peter Markovič«, kar je zanimiva paralela.

Kratki pregled dramske produkcije (tiskane), lokalizirane določno v Ljubljani, kaže snovno proslavo kulturnega preroda, katerega žarišče je bila Ljubljana (Kersnik - Jurčič, Vošnjak), oživlja zgodovinsko in sodobno okolje (Lenard, Robida, Pregelj), usodo kulturnega delavca (Vošnjak, Kraigher) ali pa je pesnitev brez določnejših krajevnih in časovnih oporišč (Cankar).

Lahko je še kako dramatsko delo lokalizirano v Ljubljani, toda brez določne oznake. Zlasti med nenatisnjenimi dramami jih je lahko več. Celotne slike pa to ne spremeni, ker ostane pritegnitev Ljubljane v dramo v manjšini nasproti pripovedništvu in pesništvu.

KREDITNI ZAVOD ZA TRGOVINO IN INDUSTRIJO

LJUBLJANA, PREŠERNOVA ULICA ŠTEV. 50 (v lastnem poslopu)

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkasomenic ter nakazila v tu- in inozemstvo, safedepozit itd.

Brzjavni naslov: Kredit Ljubljana

Telefon 3781, 3782, 3783, 3784, 3785

Peterson International Banking Code